

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA 1 (P1)

PUDUNGWANA 2011

MATSHWAO: 80

NAKO: dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO HO MOHLAHLUBUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO tse THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B:	Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C:	Thutapuo le Tshebediso ya puo	(40)

2. Bala ditaelo TSOHLE ka hloko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqephele le LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo feela ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Ngola ka mongolo o makgethe mme o balehang.
9. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta e mmedi ya ditema.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, ebe o araba dipotso tse hlahang tlasa yona. Araba ka lentsewe le le leng feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA A**LE NNA O TLA MPONA**

Ba qetile dilemo tse tharo ba ithuta mmoho, hoba ba qete dithuto tsa bona ba arohana, e mong a ya botitjhereng e mong a ya yunivesiting ka tjelete ya kadimo.

Ka mora dilemo tse pedi ba boela ba kopana. Kgetlong lena tlhase ya lerato ya tota. Bobedi ba thabela monyetla ona wa hore ba ratane hobane ba ne ba dumela hore ba ka phedisana hantle hobane ba tsebana ka botlalo. Moeti o ne a sa phetse ho ikotla sefuba ka ho re o fumane mosadi wa nnete, ya tla tshwara lelapa hantle. Selemong sa bobedi ba sebetsa, ba rera lenyalo la bona. Tsohle tsa tsamaya ka tshwanelo. Nthabiseng o ne a tshwarane le bothata ba ho kenya bana babo sekolo kaha e ne e se e le yena ntata bona. Moeti o ne a utlwisisa boemo ba ditaba, ka hoo a sa kgathatse Nthabiseng ka tjelete ya hae.

Moeti o qadile ho elellwa hore ha a tsebe Nthabiseng, ka mora dikgwedi tse hlano ba nyalane. Moeti o ne a leka ka hohle ho thabisa mosadi, empa tseo di ne di sa re letho ho Nthabiseng. O ne a fetohile ho seo Moeti a mo tsebang a le sona. O ne a se a le manganga a fetang a pokola.

Mantswe a hae ha a bua le Moeti, o ne o ka re o bua le ngwana. Taba ena ya dula Moeti ha bohloko. A fumana Nthabiseng e le motho ya hlokoang botshepehi. Ho yena e ne e le motho ya mo tshhehisang feela ho mo hulela lerabeng la hore a mo nyale, mme ha sefi se pitlile e be hona a ntshang mekgwa ya hae kaofela.

Moeti wa batho o peseleditse jwalo ho se ho se letho leo a ka le etsang hobane o se a itlamme ka palamonwana. Selemo ka mora lenyalo ngwana a ba teng. Boima ba nna ba hatana hodimo. Ho ne ho se letho leo Moeti a dumellwang ho le rekela ngwana, pele kgomohadi e le tjhaella monwana. Kgomohadi yona e ne e sa hloke tumello ya ho rekela ngwana. Ngwana a se ke a etsetswa moetlo hobane feela e ne e sa tsamaellane le mosadi. Thato ha etswa ya Nthabiseng ka lapeng.

Ka le leng Nthabiseng a ba le lehlohonolo la ho tshwara dipere. Tsa mo akgella hantle hoo a bileng a ipitsa morui. Nakwana ka mora mona a bula lebenkele le leholo. Moeti a qala ho bona hore jwale ntho di fetohile. O ne a se a rongwa jwalo ka moshemane wa manamane. Ha a re o a bua o ne a bolellwa ha e le ngwana wa mofutsana. Mosadi wa hae o ne a sa tswafe ho mmolella hore e bang a sa kgotsofalle seo yena a mo etsetsang sona, a ka nna a di hlaba ka molamu neng kapa neng. Ha koloi e ka robeha e kgannwa ke yena, e ne e ba lerata lena la haesale. A komelwa ka hore o roba feela hobane ha a lefe letho.

Moeti ha a le mong o ne a nahana feela ka kgathatso ena eo a leng ho yona. Ka matsatsi a mang o ne a nahana ho ipolaya, empa le teng a bona e le ho thabisa sera sa hae.

Ka nako e nngwe o ne a nahana ho kgutlela botitjhereng a kgaohane le lebenkele lena la moikgohomosi.

Thabo e ne e se e fedile lapeng lena la Moeti; ho neng ho ba tlamahantse e ne e se e le pampiring e pakang hore ba nyalane semmuso. Mosadi o ne a sa rate hore monna a tsamaye hobane o ne a tseba hore o tla hloka mothusi ya tla mo sebeletsa mona lebenkeleng.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Kelellong*, LJ Moeketsi, 2006]

- 1.1 Moeti o ne a ithutetse lekala lefe la mosebetsi? (1)
- 1.2 Moeti le Nthabiseng ba ne ba na le bana ba bakae? (1)
- 1.3 Moeti o elelletswe neng hore ha a tsebe mohatsae? (1)
- 1.4 Ke dintho dife tse PEDI tse bontshang hore mohatsa Moeti o ne a se a fetohile? (2)
- 1.5 Ke ketsahalo efe e bontshang hore Nthabiseng le Moeti, ba ne ba fapane ha ho tluwa kgodisong ya bana? (2)
- 1.6 Bobe bo ileng ba hlahela lapa la Moeti ka baka la tjhelete ya dipere ke bofe? (2)
- 1.7 Mantswe a ngotsweng ka mongolo o motenya polelwaneng ena, 'Moeti o ne a sa phetse **ho ikotla sefuba**', a bolela hore o ne a ...
- Kgetha karabo e nepahetseng ho tseo o di filweng.
- A ikgantsha
B na le letswalo
C tshwerwe ke sefuba
D ithorisa (1)
- 1.8 Polelong ena, '... a dumellwang ho le rekela ngwana pele kgomohadi e le **tjhaella monwana**', mantswe a ntshofaditsweng a bolelang? Kgetha karabo e nepahetseng ho tseo o di filweng.
- A ho lekana
B ho hanana le se itseng
C ho dumellana le hona
D ho se be le tjhelete (1)
- 1.9 Ke eng e neng e tshwere Moeti hore a se hlale Nthabiseng? (1)
- 1.10 Pele Moeti le Nthabiseng ba nyalana, ke eng e neng e ba fa tshepo ya hore ba ka phela mmoho? (1)
- 1.11 Qoholla polelo e totobatsang kgatakelo ya ditokelo tsa botho tsa Moeti, o be o hlalose hore ditokelo tsa hae di hatakelwa ka tsela efe. (3)

- 1.12 Ketso ya Moeti ya hore a dule le Nthabiseng nako e telele jwalo empa a mo sotla, e supa hore Moeti ke motho wa semelo sefe ho ya ka wena? (2)
- 1.13 Diketso tsa Nthabiseng di etsa hore o be le maikutlo a mofuta ofe ka yena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

TEMA YA B

Boha tema ena e latelang o nto araba dipotso tse e latelang.

KE BLACK CHIC FEELA E OTLOLLANG MORIRI HORE O BABATSEHE!

[Papatso e qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *Bona*, Pudungwana 2011]

- 1.14 Sehlahiswa see se entswe ka motswako wa tholwana efe? (1)
- 1.15 Fana ka mesebetsi e MMEDI ya dihlahiswa tse papatsong ena. (2)
- 1.16 Hobaneng lentswe lena Black Chic le ngotswe ka mongolo o motenya diitshelong? (2)
- 1.17 Ho ya ka papatso ee, sehlahiswa se etseditswe bomang? Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang o nto fana ka lebaka la karabo ya hao. (3)
- A banana le bomme
B mang kapa mang
C bontate le bomme
D banana le bashemane
- 1.18 Polelo ee 'Ke Black Chic feela e otlolang moriri hore o babatsehe!', ke mohopolo feela. Nehelana ka lebaka le tiisang ntlha ena. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, e be o di kgutsufatsa ka dintlha tse supileng ka mantswa a 60 ho isa ho a 70. Dintlha tsa hao di be ka sebopeho sa dipolelo tse hlhlahamanang, e seng ka lentswa le le leng feela. Bontsha palo ya mantswa ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**HO FANA KA KELETSO LE HO E AMOHELA**

Ha o fana ka keletso, o nahanele motho e mong. Seo o lokelang ho se etsa ke ho tataisa motho hore a tswa bothateng boo a leng hara bona. Ebang motho a ferekana, a sa tsebe seo a ka se etsang, ipehe maemong a hae hore o utlwisise se etsahalang bophelong ba hae. Pheta se ileng sa o etsahalla mme o hlalose kamoo o ileng wa fihlella tharollo kateng.

Ha motho a na le bothata, mo hopotse hore bothata ba hae ke ntho ya nakwana feela. Mo ahe hore a be le boitshepo. Ho mo thoholetsa ho tla mo thusa ho amohela tataiso ya hao le hore e mo sebeletse. Mmontshe hore o a mo kgathalla ebile o a mo tshehetsa.

Ho amohela keletso ho ka ba boima, haholo ha motho a tshepa hore ha ho le lebe leo a le entseng. Ha a qala ngangisano, kapa a leka ho itshireletsa, se mo halefele hobane o tla qetella o lahlehetswe ke seo le buang ka sona.

Ka nako tse ding ho ba boima ho mamela, le ha ho le jwalo, leka. Mamela ka hloko, puisano ya lona e ka fetola bophelo ba hao ho ba betere. Ha o kopa keletso, se lebelletse hore motho e mong a rarolle mathata a hao.

Pele o amohela keletso, tseba hore hantlentele o batla eng. Ho ka ba le batho ba mmalwa ba lakatsang ho o eletsisa empa ho bohlokwa ho amohela keletso e tla o thusa, e seng e tla o kgutlisetsa morao bothateng bo fetileng.

[E fetoletswe le ho lokiswa ho tswa makasineng ya *Move*, Pherekong 2011]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:**10**

KAROLO YA C: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

Karolong ena o fuwe mefuta e fapafapaneng ya ditema.

POTSO YA 3

Bala le ho boha setshwantsho se latelang o nto araba dipotso tse se latelang.

TEMA YA D

*Letlalo le letleletle le loketseng ditshwantsho ka matsatsi a 30
feela!*

Johnson's
E thabisa letlalo

Matsatsing a 30 feela, kgutlisetsa botle ba tlhaho letlalong la hao ka lethathama la Johnson's Fair Complexion.

Ditlamo tsa tlhaho tsa soy di nolofatsa letlalo, athe SPF 15 e ekeditswe ho thibela ho ntshofala ha letlalo.

Ho fumana tlhahisoleseding e nngwe letsetsa 086 041 0032 kapa romela email ho iniza@its.inj.com

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa makasineng wa Bona, Pudungwana 2010]

- 3.1 Ke eng e etsang hore letlalo la motho ya sebedisang sehlahiswa sena le kganye? (1)
- 3.2 Qoholla polelo e le nngwe e ka susumetsang mmadi ho reka le ho sebedisa sehlahiswa sena. (1)
- 3.3 Lentswe '**letlalo**' le sebedisitswe papatsong ena.
Qetella maele ana: Letlalo la motho ha le ... (2)
- 3.4 Polelong ena '...e ekeditse ho **thibela** ho ntshofala ha letlalo' lentswe le ntshofaditsweng ke leetsetsi. Etsa leetsetsi ka lentswe le latelang, o be o le sebedise polelong eo o ipopetseng yona.
-fumana (2)
- 3.5 Letshwao la makalo le na le seabo sefe ho fetiseng molaetsa wa papatso ee? (2)
- 3.6 Sebedisa lentswe '**lebala**' polelong ho bontsha moelelo o mong, o sa tshwaneng le oo le sebedisitsweng ka ona papatsong ena. (2)

[10]

POTSO YA 4

Bala ditaba tsa khathunu ena o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

A

Hantlente ho etsahala eng ka lona?

Papadi ena e boima mokwetlisi!

Ha ho boima ba letho mona! Tsela eo le bapalang ka yona e fosahetse.

Le tla hlola jwang ha le sa bapale jwalo ka Maafrika?

B

Mmapalo wa Strikas o ntlafetse haholo mkgahlelong ona!

Eke! Jwale nonyana di dula batho. Molamu o boela sefateng! Ho bona Strikas!

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *English Today Grade 7, A Beynon le ba bang*]

- 4.1 Ke setshwantsho sefe se re bontshang hore ho ne ho tjhesa mohla papadi? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 4.2 Polelo ena: 'Hantlentle ho etsahala eng ka lona?', e ho puo ya mmui. Ngola polelo ena e latelang e se e le ho puoephelelo.
Mokwetlisi a re: 'Le tla hlola jwang ha le sa bapale jwalo ka Maafrika?' (2)
- 4.3 Maikutlo a totobatswang ke setshwantsho sa A, a fapana jwang le a totobatswang ke setshwantsho sa B? (2)
- 4.4 Polelong ena 'Tsela **eo le bapalang** ka yona e fosahetse', ho ntshofaditswe polelwanakgethi. Sebedisa polelwanakgethi e latelang ho polelomamarane eo o ipopetseng yona.
ya halefileng (2)
- 4.5 Polelong ena, 'Eke! jwale nonyana di dula batho'. Lentswe lena 'Eke!' ke lelahlelwa.
Ipopele polelo ka lelahlelwa lena **halala!** (2)

[10]**POTSO YA 5**

Potsong ena o fuwe mefuta e mmedi ya ditema.

- 5.1 Bala ditaba tsa temana ena o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA F

Mehleng ya kgale batho ba ne ba phela metsaneng e menyenyane, e neng e hlile e arohane hantle. Metsana ena e ne e buswa ke matona, ao e neng e le ona molomo le ditsebe tsa morena. Ditaba tsa puso le tsa kamoo batho ba morena ba phelang kateng, morena o ne a di fumana ka ona matona a hae.

Batho ba ne ba iphelela ka kgotso ba hlompha melao le meetlo e neng e behilwe. Melao e ne e ba sireletsa ho phema ditsietsi, tse neng di ka tshwana di ba hlahela bona le bana ba bona. Bana ba ne ba hlompha melao ena, ba utlwa batswadi ba bona mme ba hlompha ka tlhompho e makatsang. Ha ho thwe batswadi, ho ne ho bolelwa motho e mong le e mong e moholo. Ho ne ho se ya ka iketsetsang boithatelo, a inkela molao matsohong. Tsohle di ne di tsamaya ka toka le ka molao mme bophelo bo ba natefetse.

Kajeno ntho di fetohile, batho ba bangata ba phela metseng e meholo ya ditoropo. Bophelo ba metseng ena e meholo ke bothata, ba maima le ditsietsi tse imelang maikutlo a motho. Mona metseng e meholo motho o phela ka mofufutso wa phatla ya hae. Ha ho tse fumanwang di tonositse.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Sediba sa Meqoqo*, JJ Moiloa, 1983:88-89]

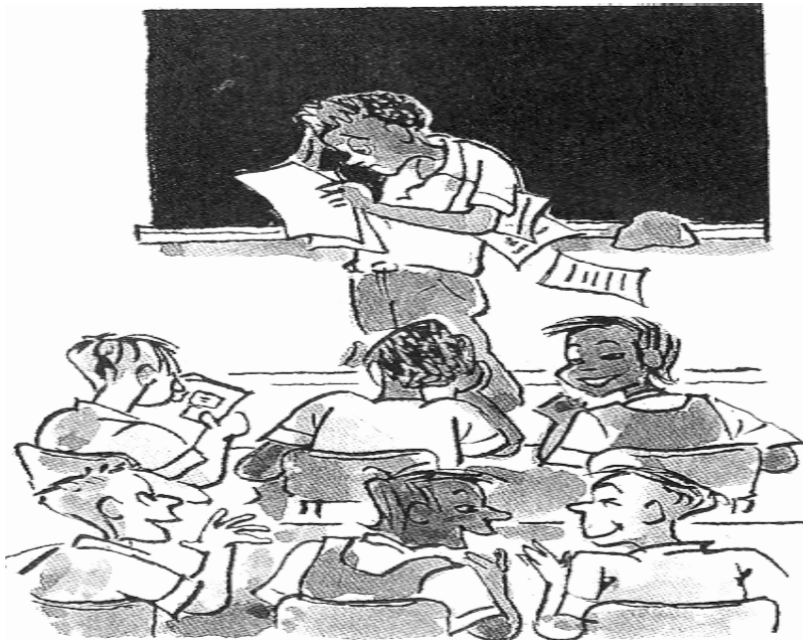
- 5.1.1 Fana ka lentswe leo e leng molata/leadingwa temeng ena. (1)

- 5.1.2 Fana ka bongata ba lentswe lena **phatla**. (1)
- 5.1.3 Ngola polelo e latelang hape mme e be o ngola lentswe le le leng bakeng sa a ntshofaditsweng.
Ditaba tsa puso le tsa **batho ba morena**, matona a ne a di fetisetsa ho morena. (1)
- 5.1.4 Polelong ena, '... morena o ne a di fumana ka ona matona **a hae**', lentswe le ntshofaditsweng ke lerui. Ipopole polelo e nngwe e nang le lerui ka mantswe ana:
'tsa lona'. (2)
- 5.1.5 Ngola polelo e latelang e le ho lekgathe lelwale.
Batho ba ne ba iphelela ka kgotso ba hlompha melao le meetlo. (2)
- 5.1.6 Ngola polelo e latelang hape mme sebakeng sa lesupi le ntshofaditsweng, o ngole lesupi le supang ntho e hole le mmui.
'Metsana **ena** e ne e buswa ke matona.' (1)
- 5.1.7 Polelong ena, '*Metsana ena e ne e **buswa** ke matona.*' Lentswe le ntshofaditsweng le boetsuweng. Fetolela lentswe lena 'imela' boetsuweng o be o le sebedise polelong ya hao. (2)
- 5.1.8 Lentswe '**tsohle**' polelong ena, 'Tsohle di ne di tsamaya ka toka le ka molao ...', ke leakaretsi. Sebedisa leakaretsi le latelang polelong eo o ipopetseng yona.
ohle (2)
- 5.1.9 Polelong ena, '... e neng e hlile e arohane **hantle**,' lentswe le ngotsweng ka botenya ke lehlalosi. Sebedisa lehlalosi le latelang polelong ya hao.
kapele (2)

5.2 Boha setshwantsho se latelang o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

Lena ke lekgetlo la pele bophelong titjhere Mapitika a iphumana a eme ka pela baithuti. Ruri lena ke letsatsi la bohlokwa bophelong ba hae.

[Setshwantsho se qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho *Oxford Study Guide*, CA Economou le ba bang]

- 5.2.1 Ho ya ka setshwantsho see, o ka re dintho di tsamaela titjhere Mapitika hantle kapa hampe? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 5.2.2 Hlalosa hore diketso tsa baithuti di re bolella eng ka tshebetso ya titjhere tsatsing leo. (2)
- 5.2.3 Polelong ena, 'O itshwere hloohong ka letsoho', lentswe 'letsoho' le sebedisitse ka moelelo o tlwaelehileng, o bolelang setho sa mmele.
- Ipopete polelo eo ho yona o sebedisang lentswe **letsoho** ho totobatsa moelelo o fapaneng le wa sethato. (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80